

IX. JAK NAUCZYCIEL PRZEDSZKOLA MOŻE POMÓC DZIECIOM ZAGROŻONYM DYSLEKSJĄ

1. ?

Wyzwania współczesnej edukacji

Nauczyciele zwracają uwagę na swoisty paradoks współczesnej edukacji przedszkolnej. Z jednej strony wymaga się, by dzieci w przedszkolu rozwijały język mówiony i pozostałe funkcje poznawcze, a nie uczyły się czytania, które zarezerwowane zostało dla edukacji szkolnej. Z drugiej zaś strony program szkolny wymaga od uczniów klasy pierwszej.... umiejętności czytania.

Z analizy podręczników dla klasy pierwszej wynika, że pierwszoklasista musi:

1. umieć pisać zanim nauczy się czytać (np. w podręczniku są polecenia zapisania wyrazów /podpisania obrazków/, które zawierają litery wprowadzane dopiero na kolejnych stronach),
2. umieć czytać zanim nauczy się czytać (już na pierwszych stronach zapisano polecenia małym drukiem, czasami bardzo małym drukiem - jaskrawym przykładem jest gra planszowa z opisem zadań w programie „Już w szkole” klasa I),
3. umieć czytać zanim nauczy się czytać, aby rozwiązywać zadania z matematyki,
4. czytać w języku angielskim zanim nauczy się czytać po polsku,
5. pisać w języku angielskim zanim nauczy się pisać po polsku,
6. znać terminy językoznawcze, czyli posługiwać się metajęzykiem (głoski : litery, spółgłoski : samogłoski spółgłoski miękkie : spółgłoski twarde, oboczności głosek - w regułach ortograficznych),
7. przekroczyć próg dziesiątkowy na symbolach zanim uczyni to na konkretach.

Te niekonsekwencje metodyczne odsyłają na margines dzieci, które z różnych przyczyn nie opanowały nauki czytania i liczenia przed przekroczeniem progu szkoły. I nie chodzi tu jedynie o wyznaczenie tym uczniom ostatniego miejsca w szeregu zdobywców wysokich szkolnych ocen, ale o wytworzenie w ich umysłach

negatywnego obrazu samego siebie, o zbudowanie poczucia niższej wartości i oczekiwania przegranej. Takie dzieci nie podejmują wyzwań, nie próbują samodzielnie rozwiązywać zadań, nie wierzą w swoje możliwości i budują wokół siebie przestrzeń przegranych życiowych szans.

Jeśli więc pierwszoklasista - sześciolatek ma sprostać zadaniom, jakie stawia przed nim szkoła, to nauczyciel przedszkola powinien możliwie szybko wyłowić grupę dzieci z trudnościami przetwarzania informacji językowych i sekwencyjnych, a także pomóc dzieciom opanować przynajmniej początkowe etapy umiejętności czytania.

2. Zagrożenie dysleksją

Od wielu lat mówi się i pisze o problemie *zagrożenia dysleksją*, zwraca uwagę na powiększającą się, z roku na rok, liczbę dzieci z trudnościami w przyswajaniu języka pisanego. Czas przygotowania dzieci przedszkolnych do podjęcia obowiązku szkolnego został skrócony o rok. Tym samym reforma systemu nauczania nałożyła na nauczycieli obowiązek przygotowania przedszkolaków do nauki szkolnej w ciągu trzech lat. Jest więc palącą koniecznością wczesne wykrywanie wszystkich problemów wskazujących na zakłócenie formowania się lewej półkuli mózgu jako dominującej dla przetwarzania języka. Symptomatyczne są wszelkie trudności w porządkowaniu sekwencyjnym i linearnym. Od poziomu opanowania systemu językowego oraz umiejętności szeregowania, budowania sekwencji i wykrywania relacji zależec będzie sukces edukacyjny dziecka.

Warto więc zebrać wszystkie objawy, wskazujące na możliwość wystąpienia w przyszłości u dziecka trudności w nauce czytania i pisania. Do najczęstszych wskaźników zakłóceń w sekwencyjnym, linearnym porządkowaniu informacji symbolicznych należą:

- ✓ dysleksja w rodzinie (rodzice, rodzeństwo, kuzynostwo - u dzieci, których rodzice przejawiali specyficzne trudności w nauce czytania i pisania ryzyko wystąpienia dysleksji przewyższa 8x ryzyko populacyjne),
- ✓ zaburzenia przebiegu ciąży i porodu, wcześniactwo,
- ✓ dysharmonie w rozwoju psychoruchowym w okresie niemowlęcym i poniemowlęcym,
- ✓ leworęczność w rodzinie,

- ✓ lewouszność
- ✓ skrzyżowana lateralizacja,
- ✓ skrzyżowana lateralizacja u obojga rodziców,
- ✓ oburęczność utrzymująca się po ukończeniu 3. roku życia,
- ✓ trudności motoryczne i sekwencyjne (np. w ubieraniu się)
- ✓ niechęć do jazdy na rowerze (kłopoty z wykonaniem ruchów naprzemiennych nóg)
- ✓ kłopoty z rysowaniem równoległym, naśladowaniem wzorów, odwzorowywaniem linearnego układu klocków,
- ✓ problemy z naśladowaniem i układaniem sekwencji klocków i obrazków,
- ✓ trudności z naśladowaniem sekwencji ruchów w układach tanecznych i gimnastycznych,
- ✓ problemy z naśladowaniem naprzemiennych, szybko zmieniających się ruchów języka, warg i żuchwy,
- ✓ kłopoty z opanowaniem słownictwa związanego z czasem (dni tygodnia, pory roku, przysłowki czasu, wyrażenia przyimkowe określające czas),
- ✓ nieprawidłowy uchwyt łyżki, widelca, noża, nożyczek, ołówka, pisaka,
- ✓ opóźniony rozwój mowy,
- ✓ wady wymowy,
- ✓ zaburzenia uwagi słuchowej,
- ✓ trudności w rozumieniu mowy w hałasie,
- ✓ trudności z użyciem przyimków,
- ✓ trudności z zapamiętaniem imion koleżanek i kolegów,
- ✓ mylenie nazw posiłków, pór dnia,
- ✓ trudności z przypominaniem sobie powtarzających się faktów (np. *co było na obiad?*)
- ✓ kłopoty z zapamiętaniem własnego adresu,
- ✓ kłopoty z przypominaniem sobie zdarzeń z przeszłości,
- ✓ trudności z opowiadaniem wydarzeń, w których dziecko uczestniczyło
- ✓ trudności z powtórzeniem treści bajki lub filmu.

Należy do tej listy dołączyć także przyczyny jatrogenne wynikające z nieprawidłowego postępowania dydaktycznego. Należą do nich:

- ✓ wadliwe metody nauczania (głoskowanie, literowanie, poznawanie liter przez odwołanie się do nagłosowej głoski w wyrazach),

- ✓ równomierne ćwiczenie sprawności obu rąk, generujące oburęczność
- ✓ zbyt wczesna nauka języka obcego (przed opanowaniem systemu fonetyczno-fonologicznego języka etnicznego).

Przedszkolaki, które przejawiają symptomy wskazujące na mniejszą sprawność przetwarzania informacji przez lewą półkulę mózgu nie muszą w przyszłości być uczniami z dysleksją, ale fakt wystąpienia zagrożenia takie prawdopodobieństwo dramatycznie zwiększa.

Stwierdzenie *zagrożenia dysleksją* wymaga włączenia intensywnej stymulacji rozwoju funkcji słuchowych, wzrokowych i linearnego porządkowania. Ćwiczenia takie warto prowadzić ze wszystkimi dziećmi w grupach przedszkolnych.

3. Stymulacja funkcji słuchowych, wzrokowych i linearnych

Trening słuchowy

Najnowsze teorie wyjaśniające przyczyny opóźnień w opanowaniu języka mówionego i pisanego odwołują się do wybiórczych deficytów słuchowego przetwarzania mowy. Trudności w dokonaniu prawidłowej interpretacji wrażeń słuchowych oraz nieefektywne wykorzystywanie odebranych informacji, docierających kanałem słuchowym łączą się z zaburzeniami uwagi, pamięci. To właśnie w zakłóconej percepcji słuchowej upatruje się wielu przyczyn kłopotów w nauce czytania i pisanie. Nietrudno zauważyć, że metody analityczne (głoskowanie) zwiększają problemy dzieci zagrożonych dysleksją i generują dodatkowe trudności w przetwarzaniu danych oraz są przyczyną negatywnych reakcji psychologicznych i motywacyjnych podczas nauki czytania i pisanie.

Zdaniem badaczy (B. Maciejewska, *Wartości słuchowych potencjałów wywołanych w diagnostyce dysleksji rozwojowej*, Poznań 2009) odpowiedni trening słuchowy zmienia aktywność neuronalną, która odpowiada za przetwarzanie dźwięków mowy, nawet jeszcze zanim dokonane zmiany przedostaną się do świadomości i zaczną przejawiać się w codziennych czynnościach.

Największe problemy z prawidłową percepcją języka mają osoby lewouszne. Lewouszność jest bowiem przyczyną:

- utraty dokładności informacji werbalnych

- trudności z powtarzaniem nowych słów i prawidłową artykulacją
- trudności z zapamiętaniem sekwencji poleceń
- trudności w rozumieniu przekazów językowych w hałasie

W słyszeniu lewousznym dłuższa jest droga którą pokonują dźwięki od lewego ucha do prawej półkuli mózgowej (przesunięcie czasowe wynosi ok. 0,4-0,9 milisekundy). Dzieci z dominacją lewego ucha narażone są na bloki emocjonalne podczas mówienia, często gubią sylaby, nie pamiętają tego, o czym mówił nauczyciel.

Powiązanie nieprawidłowego przetwarzania danych językowych z zakłóconym odbiorem mowy w lewej półkuli mózgu potwierdzają wyniki badań osób jękających się. Wśród nich aż 90 %, to osoby lewouszne.

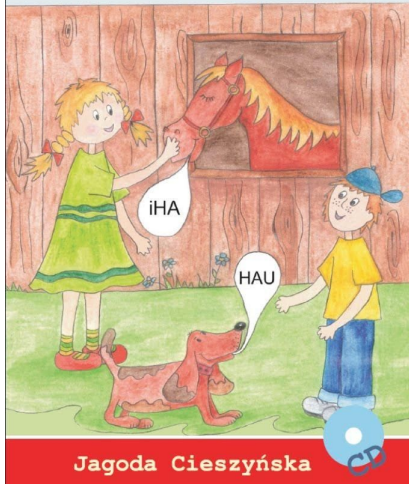
Opisanie wpływu stymulacji słuchowej na zmiany w rejestracji potencjałów elektrycznych w lewej równinie skroniowej pozwoliło skonstruować program ćwiczeń ułatwiający odbiór informacji językowych dzieciom, które przetwarzają mowę w strukturach prawej półkuli lub w obu półkulach mózgu. Warunkiem prawidłowej wymowy głosek jest ich właściwa percepcja, czyli odbiór słuchowy. Dla dzieci z zakłóceniami nabywania systemu językowego głoski podobne są trudne do rozróżnienia np. c brzmi dla nich jak s, z jak s, cz jak sz, a nawet r jak l.

Skuteczna stymulacja rozwoju słuchu fonemowego przebiega wraz ze wsparciem obrazu zapisanej mowy. Podczas ćwiczeń wykorzystywane są książeczki zawierające zapisane sylaby i wyrazy oraz płyty CD z nagraniem wypowiedziami.

Program terapii słuchowej oparty został na wydłużeniu czasu trwania sylab, tak by nawet te osoby, u których występuje odwrotna asymetria struktur odpowiedzialnych za przetwarzanie informacji językowych miały możliwość prawidłowego odbioru drogą słuchową wszystkich cech samogłosek i spółgłosek prezentowanych w sylabach (E. Wianecka, *Słucham i uczę się mówić*, Kraków 2007, J. Cieszyńska, E. Wianecka, *Trudne głoski*, Kraków 2009, J. Cieszyńska *Samogłoski i wykrzyknienia, Wyrażenia dźwiękonaśladowcze*, Kraków 2010 - Wydawnictwo Arson).

SŁUCHAM I UCZĘ SIĘ MÓWIĆ

WYRAŻENIA DŹWIĘKONAŚLADOWCZE

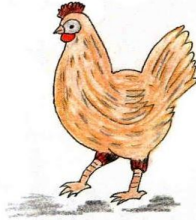
Czas trwania każdej samogłoski i sylaby oddzielony jest przerwą tak długą, by uczący się mógł powtórzyć daną frazę. Słuchać należy w słuchawkach, aby inne dźwięki płynące z otoczenia nie zaburzały odbioru, a także by pomóc dzieciom w koncentrowaniu uwagi na dźwiękach mowy. Podczas słuchania i powtarzania dziecko patrzy na zapisane sylaby, co ułatwi w przyszłości naukę czytania i pisanie, a także pozwoli ćwiczyć koncentrację wzrokową i pamięć.

Z programu *Słucham i uczę się mówić* korzystają dzieci z zaburzonym słuchem fonemowym, opóźnionym rozwojem mowy, z wadami wymowy, dwujęzyczne, dzieci jękające się, dzieci z zaburzeniami komunikacji językowej.

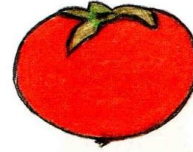
Ćwiczenia słuchania mowy o przedłużonym czasie trwania w znacznym stopniu poprawiają uwagę słuchową dziecka.

**ARA ORO URU ERE YRY IRY
AR OR UR ER YR IR**

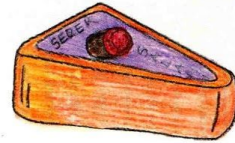
KURA

POMIDOR

ARA

SEREK

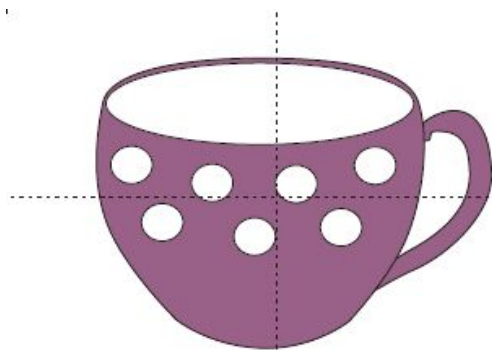
24

Oto kartka z książeczki *Trudne głoski*. Ufoludek przypomina dzieciom jak należy wymawiać głoskę *r*.

Trening percepcji wzrokowej

Doświadczenia kliniczne pozwoliły także wyodrębnić grupę dzieci zagrożonych dysleksją z powodu wyraźnych trudności w dokonaniu analizy i syntezy wzrokowej. Zaproponowany program stymulacji obejmuje materiał tematyczny (konkretny) oraz atematyczny (symboliczny, abstrakcyjny). Zadania zostały ułożone zgodnie z metodą stopniowania trudności oraz przechodzenia od zadań angażujących w większym stopniu prawą półkulę mózgu do ćwiczeń lewopółkulowych.

Oto przykłady pierwszych zadań z programu *Analiza i synteza wzrokowa* przygotowanego przez A. Fabisiak-Majcher, M. Korendo, E. Szmuc-Ławczys w Wydawnictwie Wir.

kwencje i szeregi) oraz ujmowania relacji

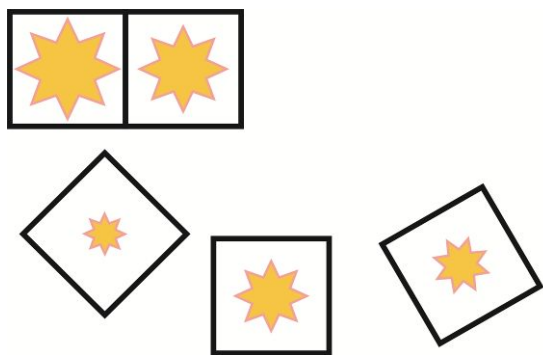
macji w ciągu linearne oraz percepcja według porządku od lewej strony do prawej jest koniecznym warunkiem odniesienie sukcesu w nauce czytania. Wiele dzieci potrzebuje ćwiczeń ogólnie nazwanych przeze mnie *lewopółkulowymi*. Problem ten dotyczy grupy dzieci oburęcznych, ze skrzyżowaną lateralizacją i leworęcznych, ale także osób z mikrouszkodzeniami struktur lewej półkuli mózgu. Najczęściej są to dzieci po urazach czaszkowych, niedotlenieniach przy porodzie oraz zatruciach lekami. Lewa półkula mózgu w tych dwóch ostatnich wypadkach ulega znaczniejszym uszkodzeniom niż prawa, co wynika z jej większego ukrwienia.

Najogólniej rzecz przedstawiając ćwiczenia porządkowania sekwencyjnego dotyczą:

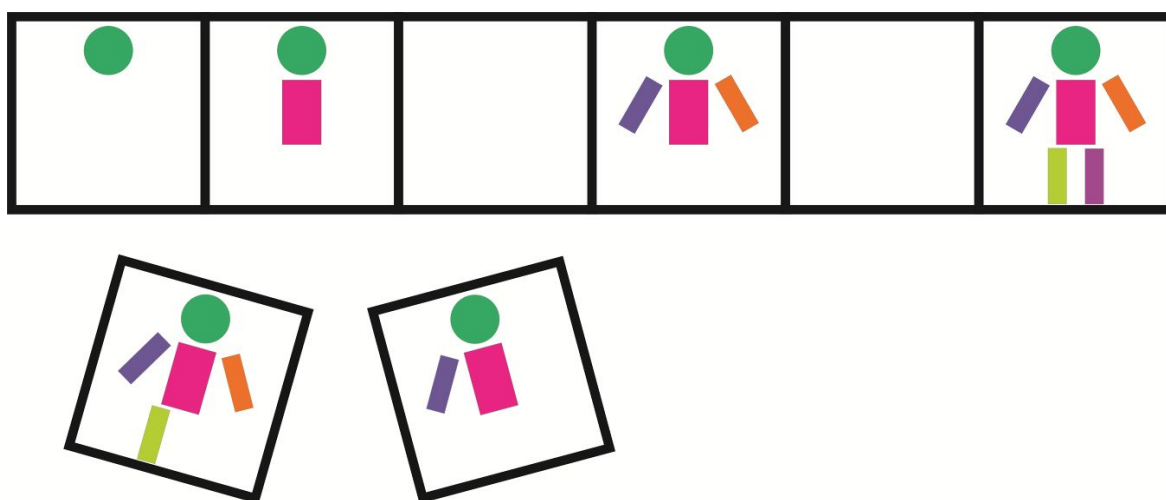
- naśladowania szeregów i sekwencji na materiale tematycznym,
- naśladowania szeregów i sekwencji na materiale aтематиycznym,
- kontynuowania szeregów i sekwencji na materiale tematycznym,
- kontynuowania szeregów i sekwencji na materiale aтематиycznym,
- uzupełniania szeregów i sekwencji na materiale tematycznym,
- uzupełniania szeregów i sekwencji na materiale aтематиycznym,
- dostrzegania relacji między dwoma elementami,
- dostrzegania relacji w rozbudowanych strukturach
- dostrzegania relacji między elementami sekwencji,
- porządkowania czasowego,
- porządkowania przyczynowo-czasowego.

Oto przykłady ćwiczeń lewopółkulowych zamieszczonych w serii przygotowanej przeze mnie wspólnie z Agatą Dębicką. Są to *Szeregi*, *Sekwencje*, *Relacje* (www.konferencje-logopedyczne.pl)

1. Kontynuowanie szeregu

2. Uzupełnianie szeregu

Podczas zadań wymagających szeregowania i sekwencji dzieci samodzielnie wymyślają dla siebie zadania, ćwicząc twórcze myślenie i werbalizowanie reguł.

Oto sześćioletnia Maja ze skrzyżowaną lateralizacją, objęta Symultaniczno-Sekwencyjną Nauką Czytania® od trzeciego roku życia z powodu zagrożenia dysleksją. Na zdjęciu Maja podczas wakacji poprzedzających naukę w klasie zerowej czyta teksty z elementarza, z którego uczyła się jej mama. Dziś Maja jest uczennicą czwartej klasy w jednej z warszawskich szkół podstawowych, zwyciężczynią konkursów czytelniczych. Maja czyta z prawdziwą przyjemnością, pochłania setki stron i z pewnością nie pamięta już, że przed laty, patrząc na zapisane samogłoski A i Y widziała w nich identyczne obrazki.